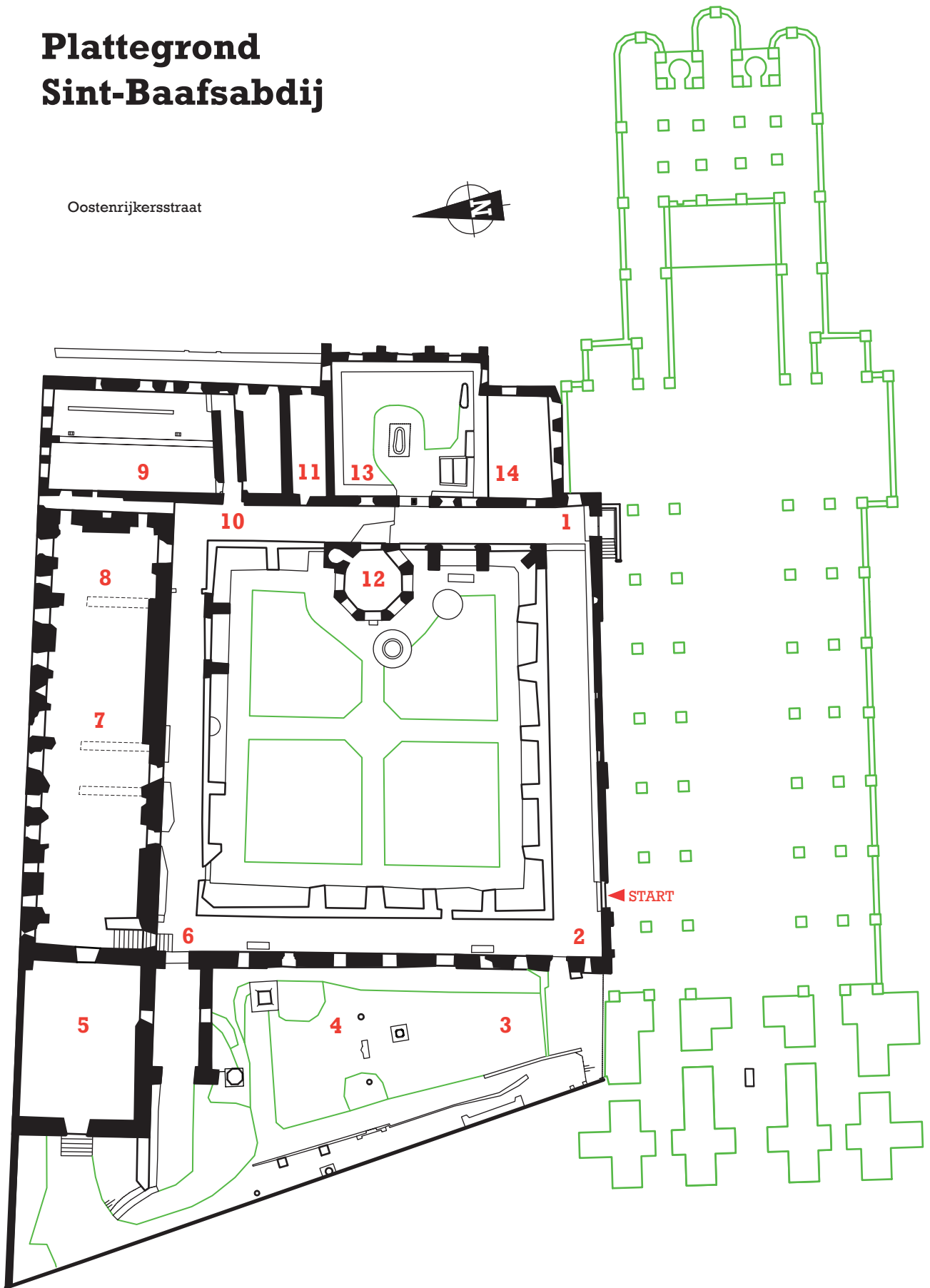

Plattegrond Sint-Baafsabdij

Oostenrijkersstraat

Voorhoutkaai

Handreiking voor de bezoeker van de Sint-Baafsruïnes

Deze handreiking begint bij de pijl op de plattegrond, maar via de nummering kan de bezoeker zijn rondgang eigenlijk op elke plaats beginnen.

Zojuist wandelde je via de 'groene kerk', die wordt gesuggereerd door haagbeuk en grondverlichting, de vierkante **kruisgang** van de abdij binnen. Via de vier pandgangen konden de monniken alle kloostergebouwen omheen de sacrale **pandhof** vlot bereiken. De oorspronkelijke romaanse kruisgang was open naar de binnenhof toe. Enkele en dubbele zuiltjes schraagden afwisselend het lessenaarsdak. Op het einde van de vijftiende eeuw liet abt De Mercatel, een groot bouwheer die gesteld was op luxe, die romaanse kruisgang afbreken en vervangen door een laatgotisch abdiypand, gedicht met glas-in-lood-ramen om de monniken tegen weer en wind te beschutten. Om de druk van de gewelven op te vangen liet hij zware muren en steunberen bouwen. In het begin van de negentiende eeuw stortte het grootste deel van die gotische kruisgang in, waarna de ruïnes als steengroeve werden gebruikt. Je ziet nog enkele overgebleven, gerestaureerde traveeën van de tweede kruisgang.

Voor je zie je de gevel van de refter, waar je dadelijk naar binnen kan. Achter je staat alleen de oude noordelijke muur van de **abdijkerk**, die tegelijk de zuidelijke pandgang afsloot, nog recht. Die grote vijfbeukige romaanse kerk werd in 1540 op bevel van keizer Karel V afgebroken. Maar op een aanwezige kopie van het merkwaardige **Panoramisch Gezicht op Gent** uit 1534 is de kerk nog in volle glorie te zien. De 'groene kerk' tracht een beeld op te roepen van dit vroegere meest imposante gebouw van de abdij. De bouw ervan begon rond 985 en werd tijdens de volgende twee eeuwen grotendeels afgewerkt.

We lopen naar rechts en zien een **gedenksteen** voor August Van Lokeren (1799-1872) die hier in 1905 werd ingemetseld. Samen met enkele vrienden heeft deze Gentse jurist, schepen en goede amateur-historicus er voor gezorgd dat de resten van de Sint-Baafsabdij voor ons werden bewaard. Via een groot gotisch **deurportaal 1** met schouderbogen en mooie flankerzuiltjes met knopkapitelen hadden de monniken toegang tot de kerk. Links van deze toegang lag waarschijnlijk de sacristie.

Aan de oostzijde betreden we nu een zeer belangrijke ruimte: de **kapittelzaal 13**. Het was de vergaderruimte waar de abten werden gekozen, waar over de monniken recht werd gesproken, waar elke dag een hoofdstukje uit de Regel van Benedictus werd voorgelezen en besproken etc. De noordelijke muur met metselwerk in keper- of visgraatverband verwijst naar de oudste bouwfase (10de eeuw). De metsers hebben er allerlei materialen in verwerkt: Doornikse steen, roze zandsteen, fragmenten van Romeinse dakpannen, vulkanische steen uit het Rijnland. Achteraf werden de muren toch bepleisterd. Typisch Doorniks is de doorbreking tussen kruisgang en kapittelzaal, evenals de tweeledige vensteropeningen tussen beide, waarbij verdeelzuiltjes met knopkapiteel de bogen dragen.

Een geglazuurde figuratieve tegelvloer versierde oorspronkelijk de zaal. Toen die

vloer in 1845 werd weggenomen, kwamen enkele (abts?)graven te voorschijn in de vorm van gemetselde antropomorfe doodkisten. Ze dateren van voor de vroegste bouw van de zaal, waarvan de vloer ze voor eeuwen had bedekt. Ook de **sacristie 14**, waarvan de muren met bijbelse taferelen waren beschilderd, had een gegla-
zuerde tegelvloer die in de negentiende eeuw eveneens werd uitgebroken, zodat ook daar graven aan het licht kwamen. Boven de kapittelzaal bleven nog enkele restanten bewaard van het grote dormitorium dat door kleine rondboogvensters was verlicht. Die hadden toen nog geen glas en konden alleen met houten luiken worden afgesloten. We gaan nu naar de andere kant van de oostelijke pandgang. Op een paar gewelfsleutels van de kruisgang ziet men (onduidelijk) nog het wapen van de bouwheer ervan. Op een andere staan de letters S.B. (Sanctus Bavo).

Tegenover de kapittelzaal ligt het omstreeks 1170 gedateerde **lavatorium 12**, een achtzijdige constructie in Doornikse kalksteen met rondbogige doorgangen op het gelijkvloers. Let op de speelse afwisseling van donkere en lichte natuursteen bij de toegang, een kenmerk van de grote architectuur in de Ottoonse tijd (936-1215). De monniken wisten er hun handen vooraleer ze de refter of de kerk betraden. De brede ribben van het gewelf worden gedragen door halfzuilen in de vorm van gesculpteerde hoofden. De bevloering bestaat uit laatmiddeleeuwse tegels met (fel afgesleten) bloemen- en dierenmotieven, die hier in de negentiende eeuw werden bijeengelegd. De verdieping met zes rondbogige vensteropeningen, waarvan één drielobvenster, was afgesloten door een spits tentdak dat bij latere restauratie door een plat dak werd vervangen.

Die verdieping werd het **sanctuarium** genoemd omdat daar de kerkschat van de abdij werd bewaard. Oorspronkelijk kon men uit veiligheidsoverwegingen de verdieping enkel vanuit de slaapzaal van de monniken bereiken. De trap aan de buitenzijde die nu naar boven leidt werd pas op het einde van de vijftiende eeuw bijgebouwd. Naar aanleiding van een pestepidemie in 1634 werd er gelijkvloers een kapel ingericht, toegewijd aan de pestheilige Macharius. De altaartafel met gedenksteen en enkele bijna verdwenen gewelffresco's herinneren nog aan deze aanpassingen. De grote waterput, waarvan het bovengrondse gedeelte in Balegemse steen is uitgevoerd, voorzag het lavatorium van water.

Het gelijkvloers van de noordoostelijke vleugel **9** diende oorspronkelijk als refter tot de grote nieuwe refter klaar was. Toen dat eenmaal het geval was, werden de ramen van het gelijkvloers dichtgemaakt om de ruimte om te vormen tot **pitancierie** of **provisiekamer**. De pitanciemeester of pitancier was verantwoordelijk voor de verdeling van de pitancies oftewel de extra voedsel- en drankbedelingen op speciale (feest)dagen en het uitbetalen van aparte jaargelden aan de monniken. Sommige onderzoekers denken dat het gelijkvloers ooit dienst deed als **calefactorium (warmkamer)**. Deze kamer was praktisch de enige verwarmde ruimte in de abdij. Met de verbouwing in de dertiende eeuw werd de vlakke zoldering van balken en planken vervangen door sterke gewelven die rustten op trommelzuilen. Op de verdieping werden toen wellicht het **scriptorium** en de **bibliotheek** ingericht.

Onder de refter, bevonden zich de grote **voorraadruimtes 7**, waar het altijd koel moest zijn. Om de warmte buiten te houden had alleen de noordelijke muur kleine spleetvormige vensters. Naast die voorraadruimtes ligt de **Mercatelzaal 8**, genoemd naar de al vermelde abt Rafaël De Mercatel. Hij liet dit deel van de voorraadruimte ombouwen tot een soort plechtige (ontvangst?)ruimte met een stenen zitbank langsheen de westmuur ervan.

Een **trappenhall 10** leidde links naar scriptorium en bibliotheek en rechts naar de al genoemde slaapzaal der monniken. Op het gelijkvloers lagen twee kleinere zalen **11** die met elkaar en met de kapittelzaal in verbinding stonden. De functie van die vertrekken blijft onzeker: warmkamer, kamer voor de aderlatingen ?

Verder lopend door de **noordelijke pandgang** komen we via een trap **6** die ook de monniken gebruikten in de **refter**, een imposante zaal van 41 op 10,5 meter, verlicht door rondboogvensters en wellicht in het laatste kwart van de twaalfde eeuw opgetrokken in Doornikse steen. Aan de binnenzijde bevindt zich een 3,70 meter hoge nis. Van hieruit las de lezer van dienst tijdens de stille maaltijd stichtende teksten voor. De refter bleef bewaard omdat hij gebruikt werd als kapel voor het Spaanse garnizoen, later als parochiekerk tot de parochianen eind negentiende eeuw hun eigen neogotische Machariuskerk kregen. Op de dagkanten van de oostelijke vensters vond men bij een restauratie zeer waardevolle middeleeuwse muurschilderingen die heiligen (onder anderen Macharius) voorstellen. Helemaal aan de andere kant hangt een gerestaureerd (beschadigd) Christusbeeld, dat oorspronkelijk voor het portaal van de Sint-Baafskathedraal was bestemd. Langs de wanden staat een grote collectie middeleeuwse grafzerken, die een goed beeld geven van de evolutie van de dodencultus. Toen de refter eind vijftiende eeuw werd verhoogd, werd er ook een eikenhouten bekapping geplaatst, voorzien van geprofileerde gordelbogen gedragen door (gerestaureerde) houten consoles met bloemmotieven.

Als we de refter via de andere deur verlaten, staan we op de plek waar ooit de grote **abdijkeuken 5** stond met daaronder een opslagplaats. De sporen van de grote schouw die de keukendampen moest afvoeren, zijn nog duidelijk te zien op de westgevel van de refter. Je ziet ook duidelijk de sporen van de verhoging van de gevel met baksteen, zodat de dakhelling veel steiler werd. De kookruimte werd verlicht en verlucht via muuropeningen (bewaard in de zuidelijke muur), breed van binnen, spleetvormig versmallend naar de buitenkant toe. De supervisie over de keuken en haar personeel berustte bij de **kelderwaarder (cellarius)**. Hij was verantwoordelijk voor de aankoop van voedsel en drank behalve brood en wijn.

We eindigen onze rondgang in de **westvleugel** van het abdijcomplex **4**. Daar lagen het verblijf van de lekenbroeders (mannen die de kloostergeloften hadden afgelegd maar geen monnik waren) en de kantoren van de centrale inningsdienst der abdij. De militaire bewoners hebben enkel de oostelijke opstand van dit gebouw overeind gelaten en van sommige binnenmuren bleven de funderingen bewaard. De verdieping omvatte de slaapzaal van de werkbroeders.

De vele zuilfragmenten en steensculpturen op deze plaats verwijzen naar een van de functies van de abdijsruïne: het 'Museum voor Stenen Voorwerpen' vindt er sinds 1887 onderdak. In de loop der jaren vonden tientallen oude grafstenen en andere stenen sculpturen uit het Gentse hier, in de refter en in de vroegere voorraadkamers een onderkomen. Zij kwamen meestal aan het licht bij afbraakwerken en bij archeologisch onderzoek naar aanleiding van (openbare) werken.

Als we verder lopen in de richting van de ingang stappen we over de vroegere **crypte van Sint-Gerard 3** die hier onder de grond zit. Haar naam herinnert aan Gerard van Brogne, een belangrijke kloosterhervormer die als abt (946-953) ook Sint-Baafs heeft hervormd. Vanaf dan was Sint-Baafs een benedictijnenabdij. In de zuidwesthoek **2** was er vroeger een trap die dateert uit de tijd van de eerste kruis-

gang. Via deze trap kon men linksaf de kerktoren en de tribunes in het kerkschip bereiken, rechts de verdieping van de westvleugel. De overdekkende rondboog wordt aan beide zijden gedragen door (sterk verweerde) gekoppelde, maar lossstaande cilindrische zuiltjes met schacht met kepermotief. Ze zijn kenmerkend voor de Doorniks geïnspireerde middeleeuwse architectuur in de Scheldevallei.

Als je weer weggaat let dan ook eens op de plattegrond van de vroegere abdijkerk op een liggende steen bij de ingang van de 'groene kerk'. Misschien ben je er daarjuist wel argeloos aan voorbijgelopen. Werp nog een laatste blik op de oudste muur van Gent, die nog de aanzetten van de vroegere gewelfribben van de meest noordelijke zijbeuk laat zien.